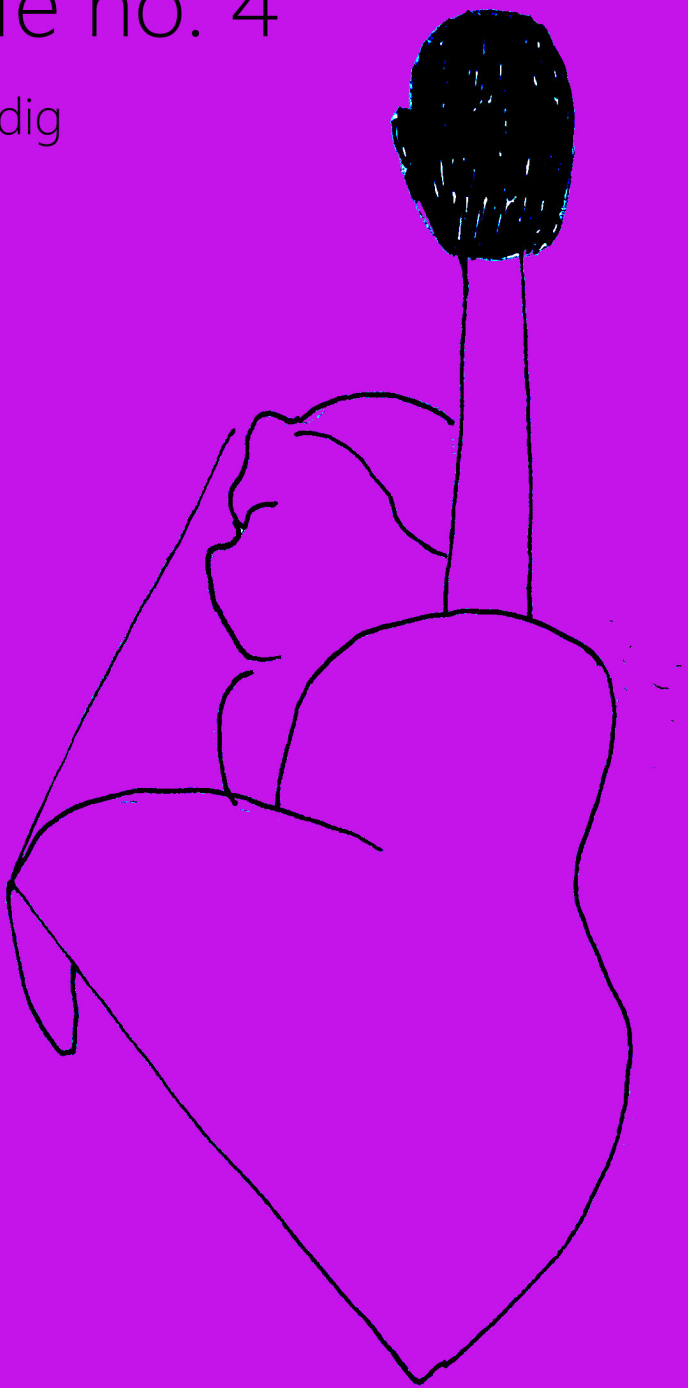

hyfe no. 4

moedig

Hyfe is de benaming voor de lange, zich vertakkende draden van een schimmel. Dit tijdschrift groeit ook associatief en deels ongecontroleerd alle kanten uit. Eén redacteur, een woordenlijst en een mede-auteur die zelf steeds de volgende auteur aan-draagt laat de reeks verder groeien. Elk nummer is de zichtbare uitkomst van dit onzichtbare netwerk. Hasret Emine koos dit nummer voor het woord: moedig.

Dit nummer en eerder nummers zijn te lezen op hyfe.hotglue.me

Het archief van de Fluisterende Moerassen

Ik open mijn ogen en kijk de kamer rond. Geen licht, wat betekent dat de manen onder zijn gegaan en ik mijn harnas kan openklikken. Voorzichtig bevrijd ik mijn lichaam en vind ik een weg naar de keuken. Voor de open ramen liggen wat schalen met verschillende tinten maanlicht. Ik zet een pot koffie, schep een theelepel van ieder soort maanlicht in een grote mok en zie de kleuren met elkaar vechten. Rood wint, zoals gewoonlijk. Ik schenk de koffie erbij en staar uit het raam naar de start van de week.

Over exact acht dagen komen de manen weer op en sluit ik mezelf voor een maand op in het harnas. Volgens recent onderzoek verzwakt de weerstand van mijn lichaam tegen de manen als ik elke maand een beetje maanlicht tot me opneem. Met geluk is het straks mogelijk om ook buiten de nacht te bestaan op deze planeet. De nacht duurt hier acht dagen. In een gemiddelde nacht zie ik mijn kameraden zo'n

zeven keer, spit ik zo'n 300 stukken door en heb ik twee keer contact met de thuisbasis. Tijd houden we bij met klokken van onze planeet, die gelukkig nog steeds functioneren hier. Volgens de tijd zie ik mijn kameraden als ik mijn zevende koffie van de dag op heb.

Er zijn weer relieken gevonden in het 29ste planetenstelsel, op de ster Icharus. Van de wezens die zichzelf mens noemden, op de planeet die ze de naam Aarde gaven. Relieken van de mens worden verzameld in een daarvoor gecreëerde ruimte in ons collectieve bewustzijn. Met een klein team werken wij in de afdeling Herinnering aan het archiveren van vondsten, van de mens tot aan de wind, van de kolibrievlinder tot aan de vlamregenboog. Mijn taak in de afdeling Herinnering is het ordenen van relieken alvorens ze worden onderzocht door de Fluisterende Moerassen, die de Herinneringen levend houden door ze te blijven verspreiden. Ik sla de balkondeuren open en zak neer op mijn werkbank. Ik blader door ons collectieve bewustzijn, op zoek naar de relieken met het kenmerk Moedig, een woord waarvan

de betekenis nog niet volledig is vastgesteld. Waarschijnlijk is het een sensatie die de mens voelde, of een soort middel om zichzelf te beschermen.

Een sensatie dat door je hele lijf gaat, ondenkbaar. Mijn lijf is niet geschikt voor verkeer, enkel eenrichtingsprikkels op specifieke locaties worden toegelaten. Koffie met maanlicht komt niet verder dan mijn mondopening, verdampt daar tot een onderdeel van mijn DNA. De mens daarentegen lijkt van een seconde tot een heel leven lang bezig te zijn met verwerken, verteren, verwelken.

Ik vind het stuk waar ik de vorige nacht, een maand geleden, mee bezig was, op zo'n driekwart van de relieken uit Icharus.

VONDST ICHARUS; MOEDIG (LOPEND ONDERZOEK)

Stuk 17.028

Ik beweeg voort en blijf in stilstand, besta in meerdere dimensies. Ik lach en huiver en voel en adem en kijk en hoor zonder haren en huid voor kippenvel. Ik ben overal tegelijkertijd in een fractie van een seconde en ik kan plots ineens verdwijnen, van het ene op het andere moment. Ik maak niks mee en ik maak alles mee. Ik ben zowel levend als de dood, een bewustzijn zonder houdbaarheidsdatum. Ik besta niet volgens deze wereld. Ik besta niet op mijn paspoort, waar mijn identiteit niet wordt erkend. Van mijn achternaam tot mijn gender, van mijn foto tot mijn reisverleden. Ik beweeg voort en blijf in stilstand, besta in meerdere dimensies. Van het ziekenhuis dat mijn verzoek tot verwijdering van mijn baarmoeder ontkent, tot aan de wetten van politici die zich vastklampen aan beangstigend bekrompen hokjes op basis van een gedateerd boekje met spelregels. Niemand is Christelijk genoeg voor de bijbel, niemand is mens genoeg voor deze samenleving. Ik lach en huiver en voel en adem

en kijk en hoor zonder haren en huid voor kippenvel. Mijn lijf lijkt zich steeds verder af te splitsen van mijn geest. Ik ben overal tegelijkertijd in een fractie van een seconde en ik kan plots ineens verdwijnen, van het ene op het andere moment. Waar kan ik wel de straat op zonder shirt, zonder te worden gezien voor wat ik niet ben, zonder te worden nageroepen met woorden die scherp door mijn ziel gaan? Ik maak niks mee en ik maak alles mee. Ik ben het die je niet juist beschrijft in de kranten en op televisie want mijn voornaamwoorden zijn te ingewikkeld voor je. Ik ben het die 'vroeger' door het leven ging als en 'nu' door het leven gaat als. Ik ben het die misschien niet lang leven meer kan. Ik ben zowel leven als de dood, een bewustzijn zonder houdbaarheidsdatum.

Onderaan het stuk zie ik de aantekeningen die ik vorige nacht had gemaakt:

Dagboekentree (hoogstwaarschijnlijk)

Theaterstuk of literatuur (kleine waarschijnlijkheid)

Kippenvel → doorsturen naar afdeling Emotie en afdeling Lichaam

Voornaamwoorden → doorsturen naar afdeling
Taal en afdeling Verzet

Christelijk → doorsturen naar afdeling Fictie

Leven → doorsturen naar afdeling Leven en
afdeling Twijfel

Dood → doorsturen naar afdeling Dood

Ziel → doorsturen naar afdeling Ziel

Paspoort → doorsturen naar afdeling valuta

Ik plaats er de volgende woorden bij:

Bestaansrecht → doorsturen naar afdeling
Verzet

Zelfbeschikking → doorsturen naar afdeling
Leven

Oorlog → doorsturen naar afdeling Oorlog

Identiteit (apart kenmerk oprichten? contact met
thuisbasis)

De Fluisterende Moerassen scannen de
woorden die mijn team bij de relieken plaatst.
Zo worden ze geordend en waar nodig opnieuw
naar ons verzonden, om bijvoorbeeld nieuwe
kenmerken op te richten. Mijn team woont
alleen op deze planeet, die op wat vernietigend
maanlicht na geen inwoners aan kan. We waren

eerst met een team van zeventig, maar door gebrekkige kennis sneuvelden er zo'n twintig van onze kameraden. De harnessen werden ons pas opgestuurd in de tweede nacht van onze migratie, na meer dan twee maanden. Zonder harness is de kans op maanlichtlekage te groot. Één aanraking ermee en ons DNA is voor eeuwig veranderd.

Ik stap uit het collectieve bewustzijn en loop naar de rand van het balkon, waar ik uitkijk over het stenen landschap. Hier en daar hangt een zwevende koepel waar een kameraad aan het ontwaken is, zichzelf losmakend uit een harness. We hebben het goed getroffen hier, gezien de korte afstand naar onze planeet. In noodgevallen kunnen we in drie dagen thuis zijn. Maar het werk is nog lang niet af, de Herinneringen ontcijferen en levend houden is een bijna eindeloze taak. Ik loop terug naar mijn werkbank en duik weer in het collectieve bewustzijn. De koffiemok is volledig rood gekleurd, gedomineerd door de kleur van het sterkste maanlicht.

VONDST ICHARUS; MOEDIG (LOPEND ONDERZOEK)

Stuk 17.029

Want hoe kan je zeker weten dat wat iemand probeert te doen bedoeld is voor de samenleving? Het kan zomaar uit een soort ego-bewustzijn komen. Kijk hoeveel mensen we kennen die zichzelf activist noemen en in het dagelijks leven hun ontzettend toxische gedrag niet aankaarten.

-Ja, precies, ik ken ook zoveel mensen die eigenlijk gewoon niet oké zijn. Die dingen hebben gedaan waarvan de meeste mensen geen idee hebben dat het is gebeurd, en ze worden echt keihard opgehemeld.

Dat ophemelen is sowieso een probleem op zich. Iemand zei eens dat wij als mens onszelf niet meer moeten ophemelen. Wie zijn wij om op een voetstuk te worden geplaatst? Kijk hoe verschrikkelijk we omgaan met onszelf, elkaar en de planeet.

-Echt he, en plus, denk even na voor je een podium betreedt.

Vooral één die niet is bedoeld voor jou, niet één van jouw geleefde ervaringen bevat, niet alleen maar licht schijnt op jou.

Ik ga ook niet op een podium staan praten over meer rechten voor neoliberalen, terwijl ik geen neoliberal ben.

-En neoliberalen hebben natuurlijk niet nog meer rechten nodig.

Ja, slecht voorbeeld, die worden bij voorbaat al beschermd.

-Maar even terug naar die mensen, als we zo spreken over toxisch gedrag en of je activisme is gekoppeld aan de samenleving of aan je eigen ego, hoe kunnen we onszelf dan eigenlijk checken?

Ja goeie vraag, hoe kunnen we überhaupt elkaar checken? Je kunt jezelf nog in de gaten houden door open te zijn over je gedrag, woorden, gedachten. Je kunt praten met vrienden en verschillende kanten van een verhaal vertellen. Je kunt in therapie gaan, al is therapie ook een onmogelijk groot privilege in een onmogelijk systeem. Wist je dat je meer dan negentig dagen moet wachten als je suïcidaal bent? In noodsituaties nota bene!

-Zelfs zorg is doordrenkt in kapitaal. Bizar hoe weinig zorg we vanuit de staat krijgen. Hoe zorgen we voor elkaar als we niet eens leren wat zorg precies inhoudt?

Ja want jezelf checken, elkaar checken, maakt dat collectieven kunnen blijven bestaan. Dat verkleint de kans op conflict, of dat nou tussen mensen is of in jezelf. Misschien heb je wel een intern conflict met iemand zonder dat die persoon het weet. Misschien verberg je wel je jaloezie en afgunst van die persoon om erbij te willen horen. Maar als je dat gaat checken hoort er ook zorg bij, want je kunt niet jezelf of anderen spiegels voor blijven houden zonder zorg.

-Ja want die zorg verbindt ook uiteindelijk. Maar je moet jezelf afvragen voor wie je al die spiegels draagt als je niet zelf ook even tot rust mag komen. Ik mis dat echt, dat er manieren zijn om elkaar en onszelf te checken, om onze eigen grenzen en die van anderen te blijven bespreken, met zelfzorg, nazorg.

En dat het dan ook oké is dat je grenzen aangeeft en bespreekt. Dat het niet vanzelfsprekend is dat je bijvoorbeeld in een

monogame relatie zit wanneer je een relatie aangaat. Dat we breken uit een standaard soort tienergedrag tegenover elkaars exen, en exen van exen, en nieuwe partners van exen, zodat we verder kunnen groeien en niet vanuit een soort gekrenkt ego functioneren.

-En dat we als collectief dan dus ook niet uit elkaar vallen, want je steunt elkaar, je zorgt voor elkaar, je checkt elkaar. Spiegels en schouders, dat zouden we elkaar echt wel moeten kunnen bieden.

-Ja, precies.

Dit hele gesprek begon met een vraag die ik je drie uur geleden stelde in een telefoontje van nog net geen 10 minuten. Nu bellen we al bijna twee uur.

-Ik weet het! Ik kreeg het niet uit mijn hoofd! Misschien moeten we dit opnemen, ik heb echt het idee dat we allemaal ideeën in de lucht gooien die eigenlijk moeten worden opgeslagen. Ik zie dit als een soort scène voor in mijn toekomstige tv-serie, dat ik dit namaak, inclusief hoe ik rondloop in mijn kamer en hoe jij blijkbaar een uur lang dacht aan die kleine vraag.

-Een kleine vraag met grote consequenties. Ja, ik vond het fijn om hier even diep op in te gaan. Dit soort gesprekken vinden ook niet altijd plaats in collectieven.

Onze communicatiemethodes verschillen heel veel. We spreken ook niet altijd elkaars taal. Waar de een iets kinderachtig vindt, vindt de ander misschien dat het volledig rechtvaardig is.

-En misschien is het ook te kwetsbaar om hierover te praten, omdat je natuurlijk niet alles voor iedereen wil dicteren. Willen we nou bijvoorbeeld non-hiërarchisch activisme? Oh alsjeblieft nee, we zijn geen anarchisten! Of erger: anarcho-communisten. Je kunt niet beide zijn! Kies gewoon een kant! Kies het communisme!

-Misschien dat zelfs dat samen kan gaan, dat ook daar verschillende kanten naast elkaar kunnen bestaan.

Oké oké, het mag, mensen mogen anarchistisch en communistisch tegelijkertijd zijn.

-Mogen mensen ook neoliberal en communistisch zijn?

Ik weet niet of die mensen er zijn, maar als ze er zijn wil ik ze graag een keer spreken.

Misschien een goed karakter voor mijn opkomende tv-show! Best egocentrisch eigenlijk, een tv-show maken over je eigen leven.

-Ik denk bij steeds meer dingen: is dit egocentrisch? Doe ik dit niet voor mijn eigen ego? En dan doe ik het alsnog want het voelt ook gewoon goed.

Ik denk dat we alles voor onszelf doen. Maar we doen ook heel veel naast onszelf, voor de ander, voor de toekomst, voor het collectief. We kunnen niet alleen functioneren, alles alleen blijven doen, alleen leven bestaan vechten verliezen winnen huilen troosten leren groeien en checken.

-We kunnen ook niet alleen bellen.

Nee, precies! En het ego is ook niet alleen slecht of alleen goed. Dat is ook weer zo typisch binair allemaal. Maar laten we ophangen, want ik heb ooit een keer een limiet ingesteld op mijn telefoon waardoor het na twee uur automatisch ophangt en we bellen al een uur en achteenvijftig minuten.

-Oh, is dat zodat je niet veel belminuten kwijt bent?

Ja, maar ik weet eigenlijk niet eens of dat nog wel een ding is, belminuten. Volgens mij is alles tegenwoordig onbeperkt omdat we het internet hebben.

-Volgens mij ook, maar laten we ophangen inderdaad. Echt fijn dit gesprek, sowieso een keer koffie gaan drinken om hierop voort te bouwen!

Gaan we doen! Ga maar lekker verder werken jij, ik spreek je later wel. Dankjewel voor dit super leerzame gesprek, ik voel meerdere prikkels in mijn hersenen aangaan.

-Ik ook! Ik ben echt heel veel aan het nadenken ineens. Nou, we spreken elkaar later, doe! Doe!

Onderaan het stuk creëer ik wat ruimte voor aantekeningen:

Tv-serie (kleine waarschijnlijkheid)

Telefoongesprek (hoogstwaarschijnlijk)

Collectief → doorsturen naar afdeling

Samenwerking

Neoliberalisme → doorsturen naar afdeling
Fictie

Communisme → doorsturen naar afdeling
Verzet

Activisme → doorsturen naar afdeling
Samenwerking

Ego → doorsturen naar afdeling Lichaam

Internet → doorsturen naar afdeling Verslaving

Monogame → doorsturen naar afdeling Relaties

Toxische → doorsturen naar afdeling Lichaam
en afdeling Relaties

Ik zet het collectieve bewustzijn opzij en loop naar de keuken om een tweede kop koffie te zetten, ditmaal zonder licht van de verschillende manen. Een paar van ons zijn gewend geraakt aan de smaak van de manen, maar voor mij is koffie nog steeds het beste in zijn meest pure vorm: zonder toegevoegde middelen. Ik probeer me in te beelden hoe het was voor de mens om koffie te drinken tijdens Verzet of Samenwerking. De ontdekkingen die we doen in relieken van de mens nemen we ook weleens over. Zo ook koffie. Er zijn talloze handleidingen gevonden voor het groeien,

branden en brouwen van koffie, één van de verslavingen van de mens die door uitbuiting tot stand kwam.

Het kenmerk Moedig is ontstaan vanuit overleg van de Fluisterende Moerassen, die naast letterlijke bewoordingen ook de taak hebben om onbewuste menselijke betekenissen te vinden in de relieken. Ik ben op het kenmerk gezet met drie andere kameraden om een archief te maken van het woord, alvorens we weten of het inderdaad een sensatie is, of toch iets minder fysieks, zoals Verzet of Samenwerking.

De mens is een ingewikkeld wezen, één die enkel via Herinneringen niet volledig in beeld kan worden gebracht. Het is jammer dat het niet mogelijk is een fysiek mens toe te voegen aan het collectieve bewustzijn. Zonde dat ze hun eigen uitsterving niet op tijd zagen aankomen, want stel je voor, een mens, zo tussen alle Herinneringen in het collectieve bewustzijn, levend gehouden door de Fluisterende Moerassen. Een mens dat ons kan leren over

Moedig, daar ook handleidingen voor kan maken zodat ook dat iets is wat het DNA van onze mondopening kan veranderen. Iets meer smaak in ons bestaan kan bieden, al dan niet met verschillende soorten maanlicht.

Hasret Emine

Klimaatmoed

Ik zit klem tussen mijn dochter en de dichter des vaderlands. Van mijn dochter mag ik mij niet laten arresteren en dus vallen allerhande vormen van klimaatprotest af om mij aan te verbinden. Terwijl de tijd er wel om vraagt. Er komt een moment dat je moet zeggen: ‘genoeg is genoeg, nu pik ik het niet langer’. Zoals Lieke Marsman (2021) stelt: je hoeft niet fatsoenlijk te blijven als iemand je nek omdraait. En ons wordt de nek omgedraaid. Van mij, van jou, van mijn dochter. Langzaam, maar steeds zekerder, vermoorden we onze eigen toekomst. En die toekomst komt rap dichterbij. Is al veel dichterbij dan we ons lijken te realiseren. Ik las ergens dat 2050 inmiddels dichterbij is dan 1990. Dat is niets bijzonders, tot ik je de context van deze uitspraak schets. 1990 was het eerste jaar dat het IPPC zonneklaar stelde dat er een klimaatverandering aan de gang is en dat we ons gedrag, voor 2050 moeten veranderen. Dat jaartal is niet gewijzigd, de noodzaak om ons gedrag te veranderen is dat des te meer. En waar het ooit nog ver weg leek, zijn we inmiddels halverwege de tijd, maar niet halverwege het pad. We gaan nog hoopvol voorwaarts, maar nemen nog steeds niet moedig een afslag.

Hoop, woede, moed

Elk artikel van hyfe begint met een avondje zoeken op Google. Het woord van die editie en filosofie en dan maar zien wat boven komt drijven. Zo kom ik uit bij Rikko Voorberg, theoloog, dominee, auteur. Een van de mensen achter ‘We halen ze op’. Hij was zo woedend over de situatie in het vluchtelingenkamp op Moria en het gebrek aan daadkracht van de Nederlandse overheid dat hij besloot het dan zelf maar te doen. Hij bleef niet hangen in zijn woede, maar maakte haar productief. Daarover schreef hij een boek. Een pleidooi om op een andere manier naar woede te kijken: ‘Kinderen die verdrietig zijn, worden omarmd, kinderen die boos zijn, moeten in de hoek gaan staan

en tot tien tellen. Het onuitgesproken oordeel daarbij is: boos-zijn mag niet. Zorg er maar voor dat je over tien tellen niet meer boos bent. Dat is een verkeerde grondhouding. Gebruik die tien tellen liever om de grond onder je woede te onderzoeken. Als de boosheid gerechtvaardigd is, is wegstoppen of inslikken niet de goede manier om ermee om te gaan (Smouter, 2018)'. Woede, zo stelt Voorberg, kan een goede motor zijn om te handelen. Wat heeft deze afslag te maken met moed vraag je je misschien af? Aan het einde van dit interview komt Voorberg bij Augustinus, de kerkvader, uit. En deze schijnt ergens, ik heb niet kunnen achterhalen waar, geschreven te hebben, dat hoop twee prachtige dochters heeft, woede en moed. Woede over hoe de dingen zijn. Moed om te durven geloven dat ze niet zullen blijven zoals ze zijn.

Hoop, woede en moed vormen daarmee een driehoek, een drieslag die allen gaan over je actief verhouden ten opzichte van de wereld. En alle drie drukken uit dat de wereld zoals deze is, niet de best mogelijk is. Waar woede vooral uitdrukt: zo niet!, richten hoop en moed zich naar de toekomst. Ze kijken niet terug, maar wijzen vooruit.

Over hoop heb ik op eerdere momenten al geschreven. Een passage werd me in een recente Instagram-conversatie (ja het kan ook echt daar) toegestuurd: 'Hoop biedt uitzicht op iets anders, iets waar je je op verheugt, waarvan je gelooft dat het er zal (en misschien ook wel moet) komen en om dit te realiseren ben je bereid je alvast zo te gedragen alsof het gewenste — ondanks allerlei bedenkingen en obstakels — al daar is, of in ieder geval heel na is. Het is een houding die maakt dat we de huidige situatie niet accepteren zoals ze is, maar haar ook niet ontvluchten in de droom. Hoop doet ons verlangen naar een andere, bestemde wereld. Het is een vorm van 'je-voorzichtig-committeren (Specht, 2018)'.

Waar hoop een zekere zachtaardigheid in zich heeft (en daarom ook zo lekker voelt) is dat bij haar dochters anders. Woede is alles behalve zacht, ze is luid, groot, mateloos. Niets voorzichtig. Woede kan alles overnemen. En moedig zit in diezelfde lijn. Moedig is een moment. Niet een je voorzichtig commiteren, maar een volmondig en volledig je overgeven. Het is een 100% JA (of NEE). Zo is het. Moed is het moment van de waarheid. Moed spreekt de waarheid, of ze stelt een waarheid.

Gevraagd: klimaatmoed

Tot nu toe opereer ik als het gaat over klimaatverandering heel erg hoopvol, maar wordt het geen tijd om me moedig te gaan gedragen? Hoop is, zoals ik hiervoor schreef, een je voorzichtig commiteren aan een toekomst die je graag zou zien gebeuren. Het is nu dingen doen, opdat anderen ze kunnen volgen. Maar hoop is veelal ook braaf. Of althans bij mij neemt het brave vormen aan. Ik ben sinds een aantal jaar (99,5% van de tijd) vegetariër. Ik ben zuinig met energie. De kachel kan best een graadje lager en ik heb de neiging, ook bij anderen thuis, om onnodig brandende lampen uit te zetten. Dit jaar plaatste ik een regenton om het riool te ontzien, maar ook om ons extra groen op balkon en in de geveltuin van water te kunnen voorzien. En we legden zonnepanelen op het dak. Dat deel ik allemaal braaf, net als artikelen die hiertoe oproepen. Heel goed om zelf te doen, maar gaat dat het verschil maken? Moet ik niet veel moediger zijn?

Want laten we wel wezen, er is meer nodig dan particuliere goede daden. Het systeem moet op de schop. Ik hoor volmondig in het kamp van Jaap Tielbeke die vorig jaar een boek publiceerde met de heldere titel: een beter milieu begint niet bij jezelf. Daarin laat hij op tal van terreinen zien dat we in een vals beeld zitten, waarbij de verantwoordelijkheid voor het tegengaan van klimaatverandering bij het individu gelegd wordt. Terwijl hoe nobel ook, daar niet het verschil

wordt gemaakt. Of zoals ik elders las: kan je mensen echt verantwoordelijk houden voor het feit dat ze goedkope vliegtickets boeken, of moet je je woede richten op het systeem wat maakt dat zulke goedkope tickets überhaupt te koop zijn?

Dus waarom sluit ik me niet aan bij Extinction Rebellion? Deze nieuwe groep rebellen probeert overheden te dwingen de huidige klimaatramp te accepteren, te onderschrijven en hierop te handelen. Niet pas in 2050, niet in 2030, maar in 2025 zouden we in het Westen al klimaatneutraal moeten zijn. Daarvoor organiseren ze allerlei protestacties waarbij ze het reguliere verkeer – in letterlijke zin, maar ook van vergaderingen, van gedachten – doorbreken. Door middel van blokkades van wegen en kruispunten en door theatrale interventies in publieke en minder publieke ruimte leggen ze de beweging en het denken stil. XR roept op tot burgerlijke ongehoorzaamheid. De kern van hun handelen is dat ze de normale gang van zaken op strategisch plekken doorbreken. Dit doen ze door geweldloos de wet te overtreden. 'This is the essence of the non-violent method because it creates the social tension and the public drama which are vital to create change (...)' The central dynamic here is the 'dilemma' action. When you create a dilemma for the authorities you open up a space of opportunity which was not there previously. Within that space you can get noticed, speak truth to power, negotiate, and more (XR, p. 102). Waar ik nu veilig handel in mijn eigen, private leven en omgeving, proberen deze rebellen een andere, publieke ruimte te openen. Om daadwerkelijke verandering te bewerkstelligen, zo concluderen ze uit onderzoek naar allerlei protestbewegingen (rond belasting, rond milieuwetgeving, rond rassenkwestie), dien je zo'n 3,5% van de bevolking te mobiliseren. Vertaald naar Nederland zou dit gaan om zo'n 500.000 volwassenen.

Waarom sluit ik me niet bij hen aan? Word ik niet 1/500000 van de mensen die het verschil maken? Want in gedachten onderschrijf ik de inzet van XR. Ik lees veel van hun berichten, deel het soms en als er grote actieweken zijn steun ik het door geld te doneren. Geld wat onder andere wordt besteed aan het betalen van de boetes van diegene die opgepakt zijn. Die wel moedig genoeg waren om hun lichaam op het spel te zetten.

Ik ben, of beter, ik toon mij niet moedig. Daar vind ik dus van alles van, van mezelf. Dat kan ik betreuren en mijzelf kwalijk nemen. Of ik kan de stap zetten en het, simpelweg, doen. Maar zo werkt het niet. Of niet voor mij persoonlijk. Zowel de emotionele treurtocht vol zelfverwijt en de voluntaristisch stap voorwaarts passen niet bij mij. Beide passen niet en daarin toon ik mij een Aristoteliaan, altijd op zoek naar het juiste midden.

Moed als keuze

Wie in de filosofie op zoek gaat naar wat er over moed geschreven is, kan niet om Aristoteles heen. In zijn hoofdwerk – de Nicomacheïsche Ethiek – ontwikkelt hij een deugdenethiek. Centraal daarin staat steeds het vinden van het gulden midden. Aristoteles legt niet precies vast wat een bepaalde deugd is, maar bespreekt haar steeds via haar extremen. Matig is het midden tussen verkwisten en soberheid; rechtvaardig ligt tussen egoïstisch en onbaatzuchtig in. Verstandig ligt tussen dom en koppig. En moed, dat ligt ergens tussen laf en overmoedig in. Moed dient onderscheiden te worden van roekeloosheid, waarin de angst volledig verdwenen is. Eveneens van lafheid, waarin de angst het gedrag volledig bepaalt (Oosterling, 1997). Dat midden vinden, dat is nog een knap lastige aangelegenheid. Wat is het juiste om te doen? Wat is slim om te doen? Is dit wel het goede moment of is wachten beter? Of nog erger, ben je misschien al te laat. Al deze vragen over moed, laten twee

dingen zien. Ten eerste dat hoewel moed iets urgents in zich heeft, er een lange weg aan vooraf gaat. Moed is niet alleen het moment zelf, maar ook het proces er naar toe. Het tweede is dat moed een keuze behelst. Het moment dat men deugdzaam moet handelen, is het moment dat er een keuze gemaakt moet worden. Niet tussen het een of het ander, maar op een Y-splitsing moet men proberen een derde weg aan te leggen. Noch laf, noch overmoedig, moet men moedig voorwaarts, daar waar geen zekerheid is, behalve dat men zeker weet dat men die kant op moet. Moed is een onberekenbare handeling. Een daad waarvan de gevolgen niet zijn te overzien, maar waarvan men wel zeker weet dat men het moet doen.

Plichtmatige moed

Moedig zijn vraagt dat je accepteert dat je mogelijk fout zit. Zonder dat je op dat moment zelf natuurlijk kunt twijfelen. Op dat moment – moedig komt uiteindelijk samen in het moment, het is een onderbreking, een uitbraak, een doorbraak, je maakt iets kapot – ben je heilig overtuigd van je eigen gelijk. Van de waarheid en de waarde aan je zijde. Moed is niet alleen een ethische categorie, maar ook een epistemologisch categorie. Deze dubbelheid komt samen in een concept wat Michel Foucault in zijn laatste college's aan het College de France onderzoekt: *parrhêsia*, vrijmoedig spreken. Iets waar hij, in de moderne tijd, weinig resten van terug ziet. Waarom dit is, en wat *parrhêsia* precies is, laat ik hier achterwege. Waar het me nu om gaat is wat nu het moedige moment op het spel staat. Dit zit hem er in, zo stelt Foucault, dat 'wil er sprake zijn van *parrhêsia*, dan moet men in het spreken van de waarheid het risico aangaan, in het spel brengen en onder ogen zien dat men de ander kwetst, ergert, boos maakt en bij hem gedragingen uitlokt die tot het extreemste geweld kunnen gaan (Foucault, p. 30)'. Vrijmoedig de waarheid spreken, in de betekenis die Foucault er aan geeft, impliceert een zekere moed 'die er minimaal uit

moet bestaan dat de parrêsiast het gevaar loopt de relatie met de ander, die juist zijn betoog mogelijk gemaakt heeft, te verbreken, te beëindigen (p. 30)'. Willen we in onze samenleving meer ruimte maken voor moedig gedrag, zo volgt hier uit, dan moeten we niet alleen mensen hebben die de waarheid durven spreken, maar hebben we ook nood aan 'de moed van de gespreksgenoot om de krenkende waarheid die hij hoort voor waar aan te nemen (p. 32)'. Het moedige in de waarheid spreken, zit hem er dus niet in dat je mogelijk ongelijk hebt, maar dat je je relatie met de ander, met de wereld om je heen, op het spel zet. De waarheid spreken kan dus tot eenzaamheid leiden. Dit houdt de parrêsiast echter niet tegen. Hij kan niet anders, het is zijn opdracht om de waarheid te spreken, no matter what.

Requiem van de moed

No matter what. Als de situatie er om vraagt, is het tijd om de waarheid te spreken. Om te handelen in haar licht. Deze opvatting van moed – als daadkrachtig, als waarheidstellend, als een actief ingrijpen in de loop der dingen – klinkt hoe langer hoe aantrekkelijker, noodzakelijker. Op een Aarde die onder druk staat is het tijd om echt verschil te maken, in volle overtuiging iets te doen. Maar de tekst van Oosterling die me op het spoor zet van moed als keuzemoment, zet me ook op het spoor van een essay van Cornelis Verhoeven. Terwijl de wereld vol activisten was - zoals de Rote Armee Fraktion, de Rode Brigade en Che Guevara – die het heel zeker wisten en daarvoor ten strijde trokken, schreef hij een 'requiem voor de moed'. Mijn nieuwsgierigheid is geprikkeld.

Het woord requiem komt niet in het boek voor, maar het derde deel laat met zijn titel 'liquidatie van de moed' niets aan de verbeelding over als het gaat om de inzet van het essay. Volgens Verhoeven moeten we onszelf bevrijden van de moed. Of ten minste van de eendimensionale opvatting die nu dominant is. Waar Aristoteles aandacht schenkt aan de

keuze rond moed en Foucault wijst op haar plichtmatige en relationele karakter, wijst Verhoeven op haar gevaar. Moed hoort voor hem in een cultus van activiteit waarin doorzetten meer gewaardeerd wordt dan doorstaan. In de moed stopt het denken voor Verhoeven. 'Zonder aarzeling, scepsis of distantie wordt een gerucht tot bericht, een impuls tot activiteit, een dreiging tot geweld (p. 58)' en even verderop 'moed is geen waakzaamheid, het is integendeel de volharding waarmee in één richting gekeken wordt(65)'. Waar moed in veel teksten lijkt te wijzen op een heroische uitbraak, ziet Verhoeven haar als tragische blikvernaauwing. Een die blijk geeft van wat hij 'ethische zwoelheid' noemt, wat ik interpreteer als een bodemloosheid die je steeds verder het geweld in trekt.

Steeds weer zal Verhoeven in zijn teksten cirkelen rond het geweld en op zoek gaan naar ruimte voor het denken. Voor passiviteit tegenover doorgedreven activisme. In een interview wat verschijnt vlak voor zijn emeritaat verwoordt hij vrij precies waarom een filosoof niet moedig kan zijn. Hij zegt: 'Ik weet niet of filosofie vragen stelt, (...). Ik denk dat dat al vers twee is. Tussen verwondering en vraag ligt nog een hele kloof, die je niet altijd dicht hoeft te gooien. Op een vraag moet een antwoord komen, liefst voor morgen. Juist het uitstel van de vraag is soms filosofie (Groot, 1993)'. Een filosoof stelt het geven van een antwoord, stelt zelfs het stellen van een vraag, uit. Moed is het geven van een antwoord, en niet zomaar een antwoord, maar een definitief antwoord. Als er geen vraag gesteld wordt, kan de filosoof ook niet moedig zijn.

Daar sta ik dan. Aan het einde van mijn tekst. Met lege handen en een vol hoofd. En al tuimelend door het denken over moed en klimaat, blijf ik nog even zoeken naar het juiste midden. Te midden van Aristoteles, Foucault, Oosterling en Verhoeven. Nog altijd gevangen tussen mijn dochter en de dichter des vaderlands.

Literatuur

- Groot, G. (1993) *Cornelis Verhoeven*, URL: <https://www.trouw.nl/nieuws/cornelis-verhoeven~b0e0709f/>
- Oosterling, H. (1997) *Moed en discipline. Reflecties bij een oproep tot burgerzin*, URL: <https://www.henkoosterling.nl/art-verkeerwater.html>
- Verhoeven, C. (1967) *Tegen het geweld*, Ambo, Utrecht
- XR (2019) *This is not a drill. An extinction rebellion handbook*, Penguin Books
- Foucault, M. (2011) *De moed tot waarheid. Het bestuur van zichzelf en de anderen II*, Boom, Amsterdam
- Marsman, L. (2021) *Enkele gedachten over woede, poezie en politiek*, URL: <https://www.liekemarsman.nl/2021/05/21/enkele-gedachten-over-woede-poezie-en-politiek/>
- Specht, M. (2018) *Hoopvol handelen. Nieuwjaarslezing Verhalenhuis Belvedere*, URL: <http://www.spechtindestad.nl/wp-content/uploads/2018/02/hoop-definitieve-versie.pdf>
- Smouter, K. (2018) *Rikko Voorberg over boosheid*, URL: <https://www.onderweginonline.nl/13238-rikko-voorberg-over-boosheid>

Teksten

Maurice Specht – schrijver, organisator, uitgever – zou wel een beetje moediger willen zijn, toch? – spechtindestad.nl

Hasret Emine werkt in de politiek, bestudeert de planeten en pleit voor een moediger bestaan. Hen is ook schrijver, fotograaf en onderzoeker – insta: [@tesrahasret](https://www.instagram.com/tesrahasret)

Beelden

Sander Zweerts de Jong – beeldend kunstenaar – thepoetisworking.nl

Drukwerk

Rimshot Riso - print-collectief van drie gedreven makers: Sadie, Robin en Sevgi – insta: [@rimshotriso](https://www.instagram.com/rimshotriso)

